

O cronică turcească despre domnia lui Mircea cel Mare

VALERIU VELIMAN

Perioada domniei lui Mircea cel Mare (1386—1418) a fost marcată, pe plan extern, de ofensiva avântată a turcilor osmanlii în Balcani. Astfel, în condițiile în care statele creștine sud-dunărene au fost spulberate ori zdruncinate din temelii de suflul noului imperiu musulman, al otomanilor, *marele*¹ domn român a promovat o politică realistă, a cărei oportunitate și însemnătate au fost dovedite, în chip peremptoriu, la vremea respectivă și ulterior, de păstrarea ființei de stat a Țării Românești și de instituirea, în privința relațiilor româno-otomane, a unor principii și norme politico-juridice valabile pentru întreaga lor evoluție. La o asemenea concluzie conduc și informațiile furnizate de izvoarele narative turco-osmane.

Operele cronicarilor otomani — păstrate în numeroase manuscrise răspindite în diverse biblioteci din lume, și dintre care unele au fost publicate integral sau parțial — sînt astăzi cunoscute în bună măsură istoriografiei românești, sub aspectul informațiilor ce vizează direct trecutul poporului nostru².

Între cronicarii socotiți drept reprezentativi pentru istoriografia otomană din secolul al XVI-lea se află și Şemseddin Ahmed bin Süleyman Kemal Paşa-zâde sau, mai pe scurt, *Ibn Kemal* (1468—1534)³.

Se cunosc destule date cu privire la viața și activitatea lui Ibn Kemal, numit mai corect: *Kemal Paşa-oğlu*⁴. Profesor (*müderis*), *kadiasker* (judecător militar) de Anatolia, *şeyh-ül-islâm* (mare muftiu), traducător, poet, Ibn Kemal s-a ilustrat, îndeosebi, ca istoric⁵. Cronică sa, intitulată: *Tevarih-i Al-i Osman* („Istoriile dinastiei otomane”), descrie evenimente politice și militare de la începuturile Imperiului otoman și pînă în primii ani ai domniei lui Süleyman Magnificul (1520—1566). Această cronică, la a cărei redactare autorul ei a purces din îndemnul sultanului Balazid al II-lea (1481—1512), este, în mare parte, încă inedită. S-a publicat, după criterii cu adevărat științifice, doar „caietul al VII-lea” (*VII — defter*)⁶, refe-

¹ *Ulah prensi Büyük Mirçe* — „Mircea cel Mare, principele Valahiei” — cf. Ismail Hami Danişmend, *Izahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* („Cronologia comentată a istoriei otomane”), I. cilt, Türkiye Yayınevi, Istanbul, 1947, p. 78.

² *Cronici turcești privind țările române*, vol. I, ed. Mihail Guboglu și Mustafa Mehm ed, Ed. Academiei R.S.R., București, 1966; vol. II, ed. Mihail Guboglu, Ed. Academiei R.S.R., București, 1974; vol. III, ed. Mustafa A. Mehmet, Ed. Academiei R.S.R., București, 1980. Vezi și Mihail Guboglu, *Crestomație turcă. Izvoare narative privind istoria Europei orientale și centrale (1263—1683)*, București, 1978.

³ Cf. Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* („Istoria ilustrată a literaturii turce”), Milli Eğitim Basımevi, Istanbul, 1971, p. 605. Alte surse menționează cu precizie data morții lui Ibn Kemal: 6 aprilie 1535 — cf. Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* („Cronicarii otomani și operele lor”), trad. Coşkun Üçok, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1982, p. 69; *Cronici turcești privind țările române*, ed. Mihail Guboglu și Mustafa Mehm ed, vol. I, *op. cit.*, p. 191.

⁴ Cf. Atsız, *Kemalpaşa-Oğlu'nun Eserleri* („Operele lui Kemal-paşa-oğlu”), în „Şarkiyat Mecmuası”, cild VI, Istanbul, 1966, p. 71—72.

⁵ Pentru detalii, vezi *Cronici turcești* . . . , I, *op. cit.*, p. 191—193.

⁶ Ibn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, VII. Defter, Önsöz. Indeks, ed. Şeraffet in Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1954 (După această ediție, s-au tradus în românește câteva fragmente publicate în *Cronici turcești* . . . , I, *op. cit.*, p. 194—216). Ulterior, sub îngrijirea aceluiași editor (Şeraffetin Turan), s-a publicat și o transcriere cu caractere latine: Ibn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, VII. Defter, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1957.

ritor la domnia lui Mehmed al II-lea (1451—1481). De asemenea, anumite fragmente cu privire la Ungaria au fost traduse și publicate de I. Thury, în *Török Történetirok*, Budapesta, 1893, I, p. 191—275⁷.

Cronica lui Ibn Kemal s-a păstrat în mai multe manuscrise. Unul dintre acestea — cu titlul apocrif: *Osmanlı Tarihi (Başlangıçtan Yıldırım Bayazıt'ın sonuna kadar)* — („Istoria otomană. De la început pînă la sfîrșitul lui Baiazid Fulgerul”)⁸ — a fost semnalat deja istoriografiei românești⁹.

Perioada domniei lui Baiazid I Yıldırım este tratată și în alte două manuscrise ale aceleiași cronici. Unul dintre acestea are titlul menționat mai sus¹⁰, iar celălalt — un titlu oarecum deosebit, dar tot apocrif: *Osmanlı Tarihi (Yıldırım Bayazıt Çağı)* — („Istoria otomană. Epoca lui Baiazid Fulgerul”)¹¹.

Nefiind — asemenea celorlalți cronicari otomani ce l-au precedat (Oruç bin Adil, Aşık Paşa-zâde, Mehmed Neşri, Idris Bitlisi ș.a.) — martor ocular al evenimentelor de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — care fac obiectul rîndurilor de față — Ibn Kemal descrie anumite fapte din perioada respectivă, cu lux de amănunte, după o logică *sui-generis*, ceea ce conferă operei sale un loc aparte între anele otomane. De aceea, considerăm utilă publicarea — de această dată, și în transcriere cu caractere latine — a pasajelor referitoare la anumite evenimente anterioare bătăliei de la Rovine, cît și la desfășurarea propriu-zisă a acestei memorabile confruntări armate dintre români și otomani, care a reținut, mai nou, interesul îndreptățit al istoriografiei noastre¹². Pentru transcriere și traducere, am ales unul din cele două manuscrise păstrate la Biblioteca „Millet”¹³, care — în cazul fragmentelor respective — nu prezintă nici o deosebire față de manuscrisul din Biblioteca „Nuru’osmaniye”¹⁴.

Manuscrisul începe cu descrierea înscăunării lui Baiazid, după moartea tatălui său Murad I, fără a se menționa însă împrejurările uciderii acestuia în lupta de la Kossovo Pölje (1389). Este consemnată apoi cucerirea ținutului Karatova. Primul an menționat, în acest manuscris, este 792 după Hegiră (= 20 decembrie 1389 — 8 decembrie 1390)¹⁵. Sub această in-

⁷ Apud *Cronici turcești...*, I, *op. cit.*, p. 192 (vezi și p. 217—218).

⁸ Biblioteca Nuru’osmaniye (*Nuru’osmaniye Kütüphanesi*) — Istanbul, nr. 3078 (*Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 56, c. 1—115*).

⁹ Aurel Decei, *Expediția lui Mircea cel Bătrîn împotriva actinșilor de la Karınovası (1393)*, în Idem, *Relații româno-otomane*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p. 144—145 și 153 (*nota 1*): Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 126—127.

¹⁰ Biblioteca Millet (*Millet Kütüphanesi*) — Istanbul, fond Ali Emiri nr. 30 (*Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 56, c. 160—315*).

¹¹ Biblioteca Millet (*Millet Kütüphanesi*) — Istanbul, fond Ali Emiri nr. 27 (*Arh. St. București, Colecția microfilme Turcia, rola 57, c. 1—125*).

¹² Tahsin Gemil, *Mircea l’Ancien face à la politique impériale de Bayezid Ier*, în „Revue roumaine d’histoire”, nr. 1—2, 1986, p. 3—21; Alexandru V. Diță, *600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare. Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în „Anale de istorie”, nr. 4, 1986, p. 22—43; idem, *Un izvor necunoscut despre victoria lui Mircea cel Mare la Rovine*, în „Lucafărul”, nr. 29 (1262), 19 iulie 1986, p. 1, 6; Mihai Maxim, *Mircea cel Mare — oștean și diplomat iscusit*, în „Magazin istoric”, nr. 8 (233), august 1986, p. 11—14; Dan Zamfirescu, *Din nou despre victoria de la Rovine a lui Mircea cel Mare*, în „Lucafărul”, nr. 23 (1265), 9 august 1986, p. 2, 6.

¹³ Vezi mai sus, *nota 11*.

¹⁴ Vezi mai sus, *notele 8, 9*.

¹⁵ Toate transformările datelor după Hegiră, menționate în continuare, sînt făcute în conformitate cu lucrarea indispensabilă în această privință: Mihail Guboglu, *Tabele sincronice*, București, 1955.

„dicație cronologică, se face o descriere a localității Üsküp (*Skoplje*), arătându-se printre altele : „Rûmilî uclarında ği tüccarın bazarı yeridir. Esb ticarete süvâr olanların kesb ü kârı yeridir. *Bejt-i Türkt li-müellife* — Brusa'sıdır Üsküb Rûmilî'nün . . .”¹⁶ (. . . *Üsküp*) *se află la margintile Rumeliei, este locul de bazar al negustorilor. Este locul unde își câștigă existența cei ce își îndreaptă caii spre negoț. Distih turcesc al autorului — Brusa Rumeliei este Üsküp . . .*).

„După descrierea luptei de la Üsküb, încheiată cu înglobarea ținutului respectiv în *dar-ül-islâm* („casa islamului” — adică, Imperiul otoman), se dau primele detalii despre acțiunile prădănice ale lui Firuz Bey în zona Dunării : „Emir-i şehir Firuz Beğ livâ-yı gazâyı çeküb varub hisâr-ı Vidin'i aldugını rûz-i pîrüzde cûy-i bây Tuna'yı öte geçüb diyâr-ı küffâr-ı bi-dine akın salduğunu beyân eyler. Livâ-yı gazâyı kaldıran ümerâ-yı rezm-ârâyın nâmdârlarından hunug tiz — gâm azmla mızmar-ı kâr-zâra girüb şehsüvârlarından Firuz Beğ dirlerdi. Bir dilir vârdı ki şem'-i pür-envâr tig-ı tâb-dârla şeb-i pür-taab-ı dârûgiri rûz-i pîrüz iderdi (. . .) Sultân-ı cihan Yıldırım Hân ânı leşker-i kişver-güşâyı gazâyile Vidin cânibine göndermişdi. Ol emir-i bezm-ârây ve dilir-i pür-hazm ü re'y inân-ı azmı ve sinân-ı rezmi ol tarafa döndürdi (. . .) Ol bed-âyin bi-dinlerin elinden vilâyet-i Vidin'i aldı. Seng-i cengle burc-ı menâatlarını ki türce âhenine benzerdi ; şikeste idüb şehirlerine nehr-i garetî saldı. Mezkûr hisâr-ı ma'mûr ki cûy-bâr-ı bahr-girdar Tuna'nın kenârında meşhûr hısn-ı hasındır. Sûr-ı bi-kusûri ve divâr-ı üstüvârı muhkem ü mübrem çar-haddı sedd-i Iskender gibi sengin ü metindir. Feth eylyüb dâr-ül-islâma zamm itmekle şevket-i küffâr-nekbet-fercâmı kesr itdi. Ol vilâyetde şâr-ı şer' bâhir zâhir olub âsâr-ı dâr-ül-küfür munderis oldı.”¹⁷ (*Se arată cum vestitul Firuz Bey, ridicând stindardul războiului sfânt <și> ajungând, a luat cetatea Vidin și cum, într-o zi norocoasă, trecând dincolo de abundențul fluviu Dunărea, a făcut acin*¹⁸ *în țara ghiaurilor fără credință*¹⁹ *Printre cei mai renumiți dintre emirii ce înfrumusează bătălia — care înălțaseră stindardul războiului sfânt — printre bravii călăreți ce intră cu pași repezi pe cimpul de luptă țera unul căruia ei) îl ziceau Firuz Bey. Era un <astfel de> viteaz incit cu sabia lui strălucitoare precum făclia plină de lumină făcea zi norocoasă din noaptea plină de chin a luptei (. . .) Sultânul lumii, Yıldırım Han*²⁰ *îl trimisese cu oastea cuceritoare de fâri, pentru război sfânt, în partea Vidinului. L-a silit pe acel emir*²¹ *ce înfrumusează petrecerea, viteazul plin de cumpătare și înfelepciune, să îndrepte spre acca parte friul plecării și lancea bătăliei (. . .) Firuz Bey a luat vilaietul Vidin din mina acelora cu obiceiuri rele și fără credință. Sfarmându-le cu piatra luptei zidurile <ce erau atit de> strașnice incit se asemuiau cu serinul de fier, a slobozit în orașul lor fluviul jecământii. Pomenita cetate înfloritoare este <o> sortăreață întărită la marginea fluviului Dunărea, tûmultos că marea. Imprejmuită de ziduri fără cusur și pereți rezistenți, durabili și de nepătruns, este făcută din piatră trainică precum digul lui Alexandru. <Firuz Bey> cucerind-o <și> adăugînd-o la casa islamului, a luat <astfel> vlaga ghiaurilor cu sfrșit nenorocit. Fiind clare și evidente semnele scriatului*²² *în acel vilaiet, au fost șterse urmele casei ghiaurilor*).

Reamintim că, potrivit opiniei lui Ibn Kemal, instituirea stăpînirii otomane asupra ținutului și cetății Vidin a avut loc în anul 792 după Hegiră (1389—1390). În aceeași perioadă, se înțelege, Firuz Bey săvârșește prima incursiune otomană în Țara Românească : „ . . . Tuna'yı ki deryâ-yı cihan-peymâye benzer cûy-bâr öte geçdi diyâr-ı Eflâğ'a ki ol zemânda dahi il olmamışdı: bağı idi. Serdârları kulle-i kühsâr-ı isyândan henüz inmemişdi. Tağl idi.

¹⁶ Arh. St. București, *Colecția microfilm Turcia, rola 57, c. 10* (Millet Kütüphanesi, İstanbul, Ali Emiri nr. 27, f. 16). În continuare, în cazul acestui manuscris, vom cita : rola, cădrul și, în paranteză, fila.

¹⁷ *Ibidem*, c. 12—13 (f. 19—21).

¹⁸ *Acin*, incursiune de jaf.

¹⁹ Țara Românească.

²⁰ Baiazid I „Fulgerul”, sultan otoman (1389—1402).

²¹ Firuz Bey.

²² Șer' — lege divină (islamică) ; legislația musulmană.

Hayl-ı bād-pây vü seyl-i pûyle irdi ve girdi. Adüvv-i kine-cûyin ilin boyın yeğ virđi. Sar-sar-ı hücûmle ol kişverde bulduđı güm-râhların berg-i gâh gibi bârû-bengâh-ı şabrını târ-mâr itdi. Süvâr u piyâde girûdar amâde olan bed-girdâr-ı şumların cemîyyetlerini dađıtdı. Ve dârlarını başlarına dâr itdi. Sinân-ı ejder-nişân âzer-fişânla harman-ı düşmene ođ bırırakdı. Berk-i âteş-bâr şimşir-i tâb-dârla kârubân-ı küffârı yakdı. *Beyt-i Türki*. — Garçt ođı âle yandı ol diyâr. Dûd-ı mihnetle boyandı ol diyâr.

Pir ü civân avret ü ođlan ele girenleri âteş gibi ser-keşlik itmiyüb el vîrenleri eşir. eyle-diler. Ifrit-nijâd ve ehremen beden horyâdları nâr-ı kâr-zârla yakub, canlařına ođ çakub kara yer eylediler. Varacakları yere vardılar. Ve küffâr u bed-kişe idecekleri işi itdiler. Kaahir ü zâhir bilelerince esir ü sevâim ü sâir ganâim-i vâfir geldiler gitdiler. Sâlim ü, ganîm Tuņa'ı ubür eylediler.²³ (. . . <Firuz Bey> a trecut Dunărea — ce seamănă cu marea întinsă, cîi, lumea — pe malul celălalt, în țara Valahiei, care, în vremea aceea, nu era încă il²⁴; era răzvrătită. Serdarul²⁵ lor²⁶ nu coborîse încă din vîrful muntelui revoltei. <El> era rebel. <Firuz Bey> a ajuns și a pătruns cu oastea²⁷ iute ca vîntul și vijeliosă ca puhoiul. A spulberat țara²⁸, grîmăzul vrăjmașului care caută ura. A distrus, cu crivăful atacului, adăposturile răpdării. — precum cuibul frunzei — ale rătăciților pe care i-a găsit în acea țară. A risipit cetele de călăreși, și pedestrași, gață de luptă, ale răufăcătorilor nefericiți. Și le-a răsturnat casele peste capetele lor. A pus foc reșaria dușmanului, cu lancea precum balaurul aruncător de flăcări. A aprins cașavanele ghiaurilor, cu fulgerul ce varsă foc al sabiei strălucitoare. Distih turcesc — Cu focul jefuirii, a arș <el> țara aceea. Cu fumul nenorocirii a fost cănilă țara aceea.

Au făcut robii pe bătrîni și tineri, pe femei și copii, pe cei ce le-au încăput în mină, pe cei care, neîndărătnicindu-se precum focul, s-au predat. Aprinzînd cu flacăra luptei trupurile celor de joasă speță, cuprinși de demonul răului, dînd foc suslelelor lor, i-au făcut <una cu> pămîntul negru. Au ajuns pînă în locul unde trebuiau să ajungă. Și au făcut ceea ce trebuiau să facă ghiaurilor și celor de rea credință. Au venit, s-au întors biruitori și vijloroși, cu robi și cir-duri de animale și cu multe alte prăzi. Au trecut Dunărea cu bine, încărcăți de pradă).

Ibn Kemal relatează, în continuare, despre evenimente petrecute tot în cursul anului 792 H (= 1389—1390): incursiunile în Albania, Bosnia și Serbja (*Lâz ilî* = „țara lui Lazar”); întoarcerea lui Baiazid I, în timpul iernii, la Edirne și plecarea sa la Brusa (șau Bursa); expediția în Anatolia și supunerea raialelor, spahiilor și prinților (*şehryâr*) din sangeacurile Aydın și Saruhan; cucerirea vilaietului Germiyan; sosirea sultanului în ținutul Karaman (*diyâr-ı Karaman*) și supunerea, fără luptă, a locuitorilor Konyei; răzvrătirea principelui de Kastomonu²⁹.

Deși în manuscris nu este menționat anul 793 H (= 9 decembrie 1390—28 noiembrie 1391), în mod logic, în cursul acestuia ar fi putut să se întîmple (desigur, potrivit cronologiei stabilite de cronicarul otoman) expediția lui Mircea împotriva acingiiilor de la Karınovası³⁰. Căci această acțiune a domnului român precede, într-adevăr, „marea campanie de represalii a sultanului Yıldırım Bayezid”³⁰ împotriva Țării Românești, care a avut loc, după cum rezultă clar din cronică lui Ibn Kemal, în anul 794 H (= 29 noiembrie 1391—16 noiembrie 1392). Dar, iată fragmentul referitor la incursiunea românească în sudul Dunării: „... Rămîli căni-

²³ Rola 57, c. 13—14 (f. 22—23). Pentru versiunea românească, vezi și Aurel Decei, *op. cit.*, p. 153 (nota 1).

²⁴ În manuscris: *il* — provincie, țară. Prin acest termen, Ibn Kemal va fi dorit să sublinieze faptul că, la acea dată, Țara Românească era încă *independentă* sau *nesupusă* față de Imperiul otoman (cf. Aurel Decei, *op. cit.*, *loc. cit.*).

²⁵ *Serdar* — căpetenie; comandant de oaste. În acest caz, Mircea.

²⁶ Al locuitorilor Țării Românești.

²⁷ În manuscris: *hayl* — oaste călare.

²⁸ Rola 57, c. 14—31 (f. 23—57).

²⁹ Acest eveniment ar fi avut loc în anul 1393 — cf. Aurel Decei, *op. cit.*, p. 153.

³⁰ *Ibidem*.

binde safir nefir-i dârûgirle gûş-ı civân u pîr doldı. Eflâk-ı akk sikkin-i kini cyliyüb hüsâm-ı intikamı tiz eyledi. Civârında olan diyâr-ı islâmı yakmağa ateş gibi hiz eyledi. *Beyl-i Türkî* — Geçdi suyu yürüdü od gibi. Yeri göği bürüdü düd gibi. Sehâb-ı fitne hurûşa geldi. Yeri göği bürüdü düd gibi.

Şehryâr-ı diyâr-ı Eflâk hayl-ı cerrârla seyl-vâr akduğını ol bed-re'y Tuna'yı beri yakaya geçüb hayl-ı il ü gun yakduğını beyân ider. Sábıka takrir ü tahrir olunduğı üzere nîrû-yi bâzû-yi sahtla serdâr-ı pîrûz-baht Firuz Beğ hisâr-ı Vidin'in bâb-ı fethi açmışdı. Ve küffâr-ı bi-dînin elinden ol diyârı almışdı. Kenâr-ı dâr-ül-küfürde durub binâ-yı sarây karârı urub leşker-i pür-yarağla Tuna'yı geçmiş ve kişver-i Eflâğ'a şerâr-ı nâr-ı ilgarı saçmışdı. Ve seyl-i hayl-ı cerrârı ol ile gunc salmışdı. Mirçe didikleri bed-girdâr ki ma'mûre-i mezkûrenin emiriydi. Rüzgârında olan diyâr-ı küffâr şehryârlarının şehiriydi. *Beyl-i li-mül-life* — Tîg-i tiz ol gürâza az idi. Nîze ormanın gürâziydi.

Diyârı urulub davârı sürüldüğüne dârende-i nefir-i dârûgir urulduğuna ol bed-siyret gayretinden olub içi pür-leheb-i gazab olub külhen gibi tâbla dolub dururdu. Hüsâm-ı intikamı çekmeğe ve Tuna'yı beru yakaya geçmeğe hengâm-ı fırsat arayub yürürdi. Bu nevbet pâdişâh-ı vilâyet—penâh Anadolî nâhiyetinde olan bâğlara ulaşub akın yazılarında terk ü tâz³¹ iden gazilerin ayağı bâğlı olan bâğlara dolaşub kalıcak ol bed-fiâl mecâl buldı. Sûr-ı semâ-ı rekn mâr-ı zehr yâr oldı. Girûdârın yarağın ve yesâğın ihzâr idüb diyâr-ı Eflâğ'ın bed-girdârların yânına dirdi. Semend-i tünd-ligâm nef-i hîd-gâma süvâr olub refik-i udvânla tarik-i isyâna girdi" . . .³² (. . . *In partea Rumeliei, urechile tinerilor și bătrînilor vuiau de sunetul trompetei lupci. Valahul*³³ *rebel, făcînd cuștîtul urii, a ascușit paloșul răzbunării. S-a întins precum focul să ardă țara islamului aflată în imprejurimile sale. Distih turcesc — A trecut apa, a tînătat precum focul. A învîluit precum fumul pămîntul, cerul. Norul vrajbei s-a prăvălit. A învîluit precum fumul pămîntul, cerul.*

*Se arată cum principele țării Valahiei s-a năpustil precum torentul cu oastea*³⁷ *sa numeroasă, cum acel răuvoitor, trecînd Dunărea în această parte, a dat foc multor ținuturi. Așa cum s-a povestit și s-a scris mai înainte, preafericitul serdar Firuz Bey deschisese capitolul cuceririi cetății Vidin, cu vigurosul braț al puterii. Și <el> luase acel ținut din mina ghiaurilor fără credință. Așezîndu-se la marginea casei ghiaurilor*³⁴, *luînd hotărîrea de a construi <un> palat, trecuse Dunărea cu oastea bine înarmată și împrăștiase în țara Valahiei scînteia focului galopului. Și stobozise asupra a celui ținut torentul oștii*²⁷ *sale numeroase. Răufăcătorul căruia ei*³⁵ *ii ziceau Mircea era emirul pomenitei <țări> cultivate*³⁶. *Era cel mai vestit dintre principii țării ghiaurilor ce erau în vremea sa.*

Distih al autorului — Sabia ascușită era prea pușin lucru pentru acel mistreț. Din pădure a de sulițe era <acel> mistreț.

*Dat fiind că țara îi fusese lovită și animal ele îi fuseseră minate, dat fiind că fusese lovit <el> purtătorul trompetei lupci, acel mirșav, sforîndu-se, stătea, cu sufletul cuprins de flăcără mîniei, încins precum cuptorul. Alerga, căuînd momentul potrivit să tragă paloșul răzbunării, să treacă Dunărea pe malul de dincoace. De această dată, pađîșahul — refugiu al vilaietelor — ajungînd asupra rebelilor din partea Anatoției, avea să rămină <acolo>, umbîtînd împotriva rebelilor ce legaseră picioarele gaziilor*³⁷ *care ălergau și galopau <potrivit> celor scrise <pentru> aktî*¹⁸.

³¹ Probabil, *tek ü tâz* — „alergare și goană”.

³² Rola 57, c. 31—32 (f. 58—66). Pentru versiunea românească integrală a acestui fragment, vezi Aurel Decei, *op. cit.*, p. 144—145.

³³ În manuscris: *Eflâk* — Valahia (Țara Românească). În acest caz, probabil, Mircea.

³⁴ *Dâr-ül-küfür* — teritoriul locuît de nemusulmani; opusul lui *dar-ül-islâm* — teritoriul locuît și stăpînit de musulmani (în acest caz, otomani). Aici, aluzie la Țara Românească.

³⁵ Locuitorii Țării Românești.

³⁶ *Ma'mur* — are și sensul de „prosper, populat”.

³⁷ *Gazi* — oștean participant la *gaza* (război sfînt purtat în numele islamului).

Asfel, acel răufăcător a găsit prilejul; a devenit șoarece în cetatea cerului, șarpe veninos. Înfașînd armele și legea lupului, i-a adunat în jurul său pe răufăcătorii din țara Valahiei. Încălțînd pe calul năvălitor al îndărătniciei sale, a luat calea revoltei, cu părtașii săi de dușmănie...).

Fiind înștiințat despre incursiunea domnului Țării Românești, sultanul Baiazid Yll^{tr}trim, aflat în Anatolia, revine grabnic în partea europeană (*Rumelia*) a imperiului său în formă mare, pregătind expediția ce avea să culmineze, precum se știe, cu bătălia de la Rovine. Ibn Kemal descrie pregătirile și desfășurarea campaniei conduse personal de sultan, astfel :

„...Serhadd-ı Eflâk'dan ulak gelüb geldi irdi. Adüvv-i kine-cüy dönüb Tuna suyun öte geçdi diyü haber virdi. Hengâm-ı şîta karib olub irâga sefer cyyâmı olmamağın dâr-ül-mülk Edirne'ye vardı. Ve huzûrla serây-ı sürür-fezâine girdi. Ol kış oturak olub ma'mûre-i mezkûrede durdı. Yazın kişver-i Eflâk'a sefere yarâk <u> yesâk gördi. Akın beğlerine haber olundı. Akıncı çağırđub leşker-i garet-gerin ihzârı emrinde ihtimâm eylediler. Alât-ı girüdarın ve mühimmât-ı kâr(ü)zârın tertib ü tekmilinde ikdâm idüb ol maslahatları itmâm eylediler. Ceyş-i zafer-kış yarâğ u yâta yayagı yayan ve atlası atla hâzır oldılar. Sultân-ı cihânın hurûcuna ve livâ-yı gazânın semâya urucuna nâzır oldılar. Şehryâr-ı İsfendiyâr ma'reke-i diyâr-ı Eflâk'a azm itdüğini Mirçe didikleri âkkla ki yerin emiri idi rezm itdüğini beyân eyler. Sene erbaa ve tis'in ve seb' mie bahârında ki rebî-i bedî-i âsarla rub'-i rub'-i meskûnde hareket-i hareket-eser be'y-i zâhir oldı. Sahardan lâle-i ter sultân-ı gülistânın alem-i la'l-peykerin kaldırub miyân-ı bağda ve kenâr-ı râğda sipâh giyâh ayağ üzerine gelüb hâzır oldı.

Beyl-i li-müellife — Sâye-bânlar kurdı ezhâr-ı çemen buldı. Zinet urdı bazâr-ı çemen.

Sultân-ı cihân-gir livâ-yı asûmân-gir-i gazâyı kaldırub nakir sûr safir ve küre-nây-¹ ra'd âvâyı çaldırub leşker leşker-i kişver-güşâyı çekdi ve yürüdi. Küre-i kûh-şükûhle sahray-¹ bürüdi. Cüyüş-ı cevşen-püşla rû-yi zemîn âhenin oldı (<...> Her taraftan ümerâ-yi saff-ârây hademleri ve haşemleri ile geldiler irdiler. Bahr-ı zehhâra koyulur enhâr gibi ordû-yi gerdün-pûyi sultân-ı cihân-cüya girdiler. Hayl-ı cerrâr seyl-vâr deşt ü dürde akdı. Ve na'l-ı ateş-bârla huşk ü teri yakdı geldi(<...>)

Defter-i kişver-i küffâr-ı bed-girdârı ebter itmek(y)çün Nikbolı önünden cüy bâr-ı Tuna'ya ki bahra benzer nehr-dâr iskele urdılar. Merâkib-i kevâkib-şümâr ihzâr olunmuşdı. Fî-l-hâl şimâl-misâl ol suyu geçüb adüvv-i kine-cüyın iline girdiler. Efvâc-ı derya-emvâc sahraya ve kûh-sâra yayılıb bahâr-ı fursata irdiler. Ve ezhâr-ı bi-nihâyet ganimeti dirdiler(<...>)

Mirçe ki gururundan şîr-i dilîr gözüne mürçe kadar görünmezdi. Diyârına şehryâr-ı Rûm'un hücûmünü bilmişdi. Bu ejderle ol mâr mukabeleye ve mukateleye ikdâm idüb ihtimâm-la kişverinin leşkerini ihzâr kılmışdı. Diyâr-ı Eflâğ'da ne yere neberde yarâr neberde süvâr vârsa cem' olsun diyü yesag itmişdi. Atlasını ve yâygını bir yere dirüb esbâb u alât virüb oğ tâgıları pür-yarâğ itmişdi. Sâz u seleb-i kâr-zârı mürettib düzüb âlâyını bağlyub sancağını, çö züb âheng-i cenge hâzır dururdu. Asker-i zafer-rehberin karâvulu kaçân zâhir ola diyü dün gün yolu gözliyüb sâğa ve sola nâzır dururdu. Bir sahar-gâh ol güm-râh-ı rû-siyâh ânı gördi ki subh-ı septe-demle afâk-ı âlem ağarmışken gerd sipâh-ı sultân-ı cihân-gerdle karardı. Hayl-ı seyl-pûy vü hâmûn-nevred ber-vechle revân olub gelür ki önün alsa nehr-i Nil'e vü Furat'a yol keserdi. Ve cüy-ı Amûy vü Ceyhûn'ı karardı.

Beyl-i Türki li-müellife — Doldı sahrâ; âhenin emvâcla kûhe döndi.

Pür-şükûh efvâcla ol mikdâm-ı pür-ikdâm kendüyi şaşurdu. Mevc-i deryâ-yi hayrettî başından aşurmadı. Ne cür'et siperin saldı. Ne himmet yâyn basdı. Cây-ı gayrette pây-ı hamıyyeti muhkem basdı. Ve mızmar-ı dârtıgırde şîr-i dilîrle mukabil ü mukatil olub çeng-i cengi uzatdı. Ve çengâl-ı cidâlî sondı. Ne yılan gibi bir yana eğildi. Ne harçeng gibi girüsine döndi. Pelengi neheng-âheng gibi ilerüsine sündi.

Beyl-i Türki — Ceng-i cengi tiz idüb hiz eyledi. Düşmen üstüne inân-riz eyledi.

Kûmât-ı gazâtın kûh-ı şükûhle tugat <u> bugatın gürûh-ı enbûhını tokuşdurub bazâr-ı kâr-zârı germi itdi. Ve sadâ-yı gavga-yı vigâyla tâk-ı semâyı doldurdu (<...> Ceng-cü kişte kanadılar. Tîr-ı küffâr-ı hâk-sârın dahi ser bi-sâmânına tîr tîr-pür bi-şümâr toğuşdı. Gûyâ ki ol nâ-kos-i ser-keşlerin leşkerin yemeğyçün başlarına kerkesler koğuşdı. Ol gün sabâhdan âhşâma dek sübbâh dâr u gürle gûş-ı çarh-ı esiri pür-hurûş itdiler. Falak-ı bâmndan hengâm-ı şâma.

mevc-i şimşiri oynadan fevcler deryâ gibi çûş itdiler. Şafak kanyla dâmân-ı meydân-ı âsümân gül-gün oluncıya dek iki leşker yüz döndürmiyüb hûn-ı hâmûnda döşenen savâş işine doymıyan uğraşçılar et ve etmek yerine kılıc u kûnder ziyüb şarâb-ı hûn-ı nâbla dolu keleler kâsesini meydânda gerdân itmekle bezm-i rezmi germ itdiler durdılar. <...> İki taraftan saff-der dil-âverlerin kâr-bâr hayâtları nâr-ı kâr-zâr pür-âfâtlâ tutuşdı. Gerçe küffâr yâfir kırıldı. Amâ şeyhâr-ı âlemin dahi hademinden hayl ve haşeminden hayli âdem düşdi.

Beyt-i li-müellife — Itdiler meydânda. Merd-âne savâş virdiler.

Şâhin yolunda cân u baş küffâr serdârlarından Kostandil ki tâat biline hîdmet kemerin koşanan serverlerden ve sullân-ı cihâna bâş enderûn-ı Astân-ı saadet-aşıyânda tâş yastanub toprak döşenen çâkirlerdendi. Şimdi dilde Küstendil ili ünvanıyla iştihâr bulan diyârin şehry-âriydi. Eyyâm-ı harb u dârûgirde peleng-i ceng-i dilirlerden ve hengâm-ı darb-ı şimşirde şir-gir olan dil-âverlerdendi. Ol uğraşda cenâb-ı âftâb-menziletin rikâb-ı kâm-yâbında mülâzim-i hâss bulunub, meydân-ı sadlakatda merdâne durdı. Ve savâş itdi. Şiâr-ı ihlâs u ihtisâs izhâr idüb ölünce çalışdı. Hasm-ı bed-girdârla bazâr-ı girûdâra virmişdi. Alışdı şâbâş yolunda bâş gitdi <...>

Vezir-i rûşen-zamir Ali Pâşâ'nın tedbirıyla hasm-ı bed-fercâmın akd-ı ikdâmı çözüldü-ğini beyân eyler. Cûn hengâm-ı rûz geçdi, âhşâm irişdi. Hüsrev-i keyti firûz tig-ı cihân-sûz niyâmına koydı <...>

Beyt-i Türki li-müellife — Kişver-i Rûm'a kondi leşker; şâm itdi <...>

İki leşkeri biri birinden ayırdı. Ve nâr-ı kâr-zârı soyundırdı. Nil-i cengin nehengleri deryâ-yi vegada cevêlân uramayıcak meydân-ı ma'rekede bezm-ârâyrlar meclîş-i rezmi kuramayıcak nâ-çâr olub emr-i kâr-zârı sabâha te'hir itdiler. Bâzâr-ı dâr u giri dağıdub yerlû yerine gittiler. Amâ şart-fart-ı hazm u ihtiyâtı riâyet idüb alet-i bezm-i rezmi ortadan getürmediler. Sabâha dek rimâh-medâra i'timâd idüb durdılar. Bir sâat at arkasından inüb oturmadılar.

Ali Pâşâ-yı sâhib-i re'y ki şeyhâr-ı kâm-kârın vezir-i sâhib-i naziriydi. Düşmenle dü-rüşmede ve neberd ü neberd kuruşmada şir-i rûşen-zamirdi. Pir-ânc-i tedbir idüb dün yârus-unda meş'alelerle meydân-ı dârûgire vardı, gördi: küşteler pûşteleriyle deşt; ve der-kûh-i pür-şükûha hem-ser almuş hadem ü haşeme buyurdu: ne kadar müslümânlar öldi buldılarsa kenâr-ı ma'rekede bir cûy-bâr vârdı; taşdılar ol suya döktiler, nâ-bedidâ itdiler <...>

Cûn sabâh öldi. Nesim-i subh-gâh esüb misbâh-ı mâh soyındı. Sipâh-ı Rûm'un hücmün duydı. Ve hayl-ı jeng-bârın yüzi döndi.

Beyt-i Fârsî — Tig keşid âhter-i âlem-firûz; leşker-i şeb-gerd hezimet-sûz ez tef-i ân şu'le ki der tâb-şüd; sim-i mevâkib heme sîm-âb-şüd.

Adüvv-i kine-cûy-i kine hink cenge süvâr olub sancâkların çözdü; alâyların bağladı. Gürûh-i enbûh-i Eflâki pür-yarâk idüb hayl-i derya-i şükûhla seyl-vâr akub çağladı. Savâş olan yere geldi. Bakdı gördi. Ol yazı yüzi bâşdan bâşa kefere-i fecere ölüsiyle dolmuş. Câm-ı endâmı şikest olub şarâb-ı hûn-ı tâbdan boşalmış. Ser-mest-i zeber-destlerle bezm-i rezmin makamı bir olmuş. Kendü mürdesi mürdelerinden yürünmez ârâ yerde bir müslümân ölüsi görünmez. Ol fâsid-kîşin cân-ı bed-endîşi sehm ü hemme nişâne oldi. Benzi bozuldu. Ukad-ikdâm u ihtimâm çözüldü. Mızmar-ı mukabelede mukatele-i hasmla mukabele itmiyüb döndi gitdi. Ol bed-nijâdın båd-ı şerr-fe sâdi sâkin olub nâr-ı azm-ı rezmi soyındı gitdi.

Leşker-i islâm zafer-encâmın ekseri mecrûh olub cism-i bi-rûha doğuşdı. Üzerlerine gerd-i derd-i neberd konuşu ve âyine-i ihtimâmları doğuşdı <...> Düşmenin ol kadar men-kûb u meğlûb olmasını sâz u seleb galebesi meslûb olmasını ganimet bildiler <...> Sâlim ü ganim Tunâ'yı beru yakaya geçüb sürûr-i ganâimle mesrûr oldılar. Leşker-i mansûre düstûr virildi. Makamlarına vardılar. Arâm itdiler. Huzûr buldılar. Şehr-yâr-ı kâm-kâr devletle dâr-ül-mülkine avdet buyurdu.

Ol kış Edirne'de oturub yazın tekrâr Eflâk'a geçmeğe yarâk gördi.

Beyt-i Türki li-müellife — Kişver-i Eflâğ'a irdi ol haber. İtdi kalbin düşmenin zir ü zeber.

O! bed-siyret bildi kî bu def'a müdafaaya takatı yok ; mahkeme-i ma'rekede hasmla mürâfaaya kudreti yok. Nâ-çâr müsâlahâ yoluna yürüyüb nefsi-zillil gavlına muvâfakat u murâfaat itmiyüb delil-i akla uydı. Mârla susmâr mukabil olmağa kabil değıl gördi. Nefs-i tugyânla levh-i dilde resm olan nakş-ı isyânı boyadı. Şehr-yâr-ı tâc-dârın câdde-i inkıyâdına girüb taht-ı eyâletinde olan vilâyetin harâcını virüb ol mâl-i maktû'n mecmû'nı sâl-be-sâl bi-özr ü bahâne Hizâne-i âmir'e ye irsâl itmeğe iltizâm itdi. Divân-ı âsumân-nişân'dan vârid olan ahkâma imtisâl idüb her ne emr oldıysa gûş-ı iz'anla işitdi.

Beyt-i Türki li-müellife — Semî'-i mutî' oldı; fermân-ı şâha. Kabûl itdi kul olmağı pâ-dişâha.

Zemân-ı mev'ûdda harâc-ı ma'hûdı alub Asitân-ı sultân-ı cihân- penâba gelüb Der-gâh-ı âsumân-iştibâh'da ki muttali' mihr-i sipihr-i saâdetdir sâye-i bi-pâye gibi yüz urdı ve şeref-i zemîn-bûsıla müşerref oldı. Nazır-ı kimyâ-eserle manzûr ve cânı mesrûr-i ayn-ı inâyetle melhûz ve revânı mahzûz olub hil'at-ı riâyet-i hazret-i pâdişâh-ı Hilâfet-dest-gâhla iftihâr idüb tâc-ı izzetle akrân arasında i'tibâr buldı. Ayrık şîâr-ı udvân-ı sultân-ı cihânî izhâr itmedi. Bir dahi refik-i tugyâna uyub tarik-i isyâna gitmedi. Her zemânda sebil-i itâata sâlik oldı. İli kevnî genc olub genc-i afiyete mâlik oldı³⁸ (. . .venind <un> olâcar de la frontiera Valahiei, a sosit, a ajuns <la Baiazid>. A dat de şlire, zieind: „Vrăjmaşul care caută ura, întorcându-se, a trecut peste apa Dunării în partea cealaltă". Fiind aproape anotimpul iernii și dat fiind că nu erau zilele <potrivite pentru> expediție în locuri îndepărtate, <Baiazid> a ajuns la Edirne, casa împărăției. Și a intrat împăcat în al său palat care împrăștie bucurie. În acea iarnă, făcînd popas, s-a oprit în pomenitul loc plăcut³⁹. S-a preocupat de oastea și de ordinul pentru expediție, în timpul verii, în țara Valahiei. Beilor săi li s-a dat de șlire despre aktin³⁸. Ei s-au străduit întru <aplicarea> ordinului de a-i chema pe akingii și a scoate <astfel> la iveală oastea de jefuitori. Făcînd eforturi pentru a orîndui și a întregi armele de luptă și toate cele trebuincioase pentru bătălie, au isprăvit <astfel> acele treburi. Celele victorioase au fost gata cu armele, pedestrasul — pe jos, călărețul — pe calul său. Au fost de față la ieșirea sultanului lumii și la înălțarea spre cer a stîndului războiului sfînt.

Se arată cum principele Isfendişâr³⁹ a plecat spre locul bătăliei din țara Valahiei și cum a luptat cu rebelul căruia ei³⁵ îi zice Mircea, care era emirul aceluia loc. <Era> în primăvara anului șapte sute nouăzeci și patru⁴⁰, cînd în pătîrimea locuită a pămîntului, cu primăvara <plî-nă de> semnele noului⁴¹, s-a împlinat plecarea de bun augur⁴². Laleaua proaspătă din zori ridicînd fața rubinie a lumii din grădina de trandafiri a sultanului, oastea⁴³ cită iarba, venind <și stînd> în picioare, în mijlocul grădini și la marginea pajiștii, a fost gata <de plecare>.

Distih al autorului — Saivane au făcut, au gâsit florile cîmpului⁴⁴. Au împodobit bazarul cîmpului.⁴⁴

Sultanul, cuceritor al lumii, ridicînd stîndul — ce acoperă cerul — al războiului sfînt, punînd să cînte trîmbițele cu sunet ascușit și goarnele cu răsunset de lunet, a tras oastea, oastea cotropitoare de țări, și a pornit. A învăluit cîmpia cu sfera înaltă a groazei. Cu oștenii înzăuași, fața pămîntului a devenit ca de fier <. . .> Din fiecare parte au venit, au ajuns, cu slujitorii și însoțitorii lor,

³⁸ Rola 57, c. 33—39 (f. 62—74).

³⁹ Erou persan, în „Cartea șahului/regelui/ (*Şah-nâme*) a poetului Firdousi. În acest caz, Baiazid „Fulgerul”.

⁴⁰ 29 noiembrie 1391 — 16 noiembrie 1392. De fapt, „primăvara” anului 1395.

⁴¹ Sintagma: *rebi'-i bedi'-âsar*. Contextul în care apare cuvîntul *rebi'* („primăvară ; ploaie de primăvară”) nu îngăduie interpretarea ce i-a dat-o Aurel Decei, în *op. cit.*, p. 145 (nota 3). Epitetele cunoscute pentru *rebi'* — ca *lună* a calendarului musulman — sînt *evvel* (*Rebi'-ül-evvel*, adică *Rebi' I*) și *âhir* sau *sâni* (*Rebi'-ül-âhir/Rebi'-üs-sâni*, adică *Rebi' II*).

⁴² Pentru versiunea românească a acestui fragment, vezi și Aurel Decei, *op. cit.*, p. 145.

⁴³ *Sipâh* — oaste călare ; cavalerie.

⁴⁴ *Çemen* — pajiște ; verdeață.

emirii ce împodobesc ordinea de bălaie. Precum se varsă fluviile în marea învălurată au intrat ei în ordia ce străbate universul a sultanului ce scrutează lumea. S-a revărsat pe cîmp numeroasa oaste⁴⁷ precum torentul. Au venit, au pîrjolit (totul în cale), cu potcoavele ce împrăştie foc <...>

Pentru a face uitat caietul^{44b1s} fărăi ghiaurilor răufăcători, au făcut <o> schelă, în fața Nicopolului, la fluviul Dunărea ce seamănă cu marea. Ieșiseră la iveală corăbii nenumărate precum stelele. Trecînd peste acea apă care acum este precum miază-noaptea, au intrat în țara²⁴ străjmașilor care caută ura. Cohortele, precum valurile mării, rispindu-se pe cîmpie și în locurile muntoase, au ajuns la primăvara prilejului. Și au adunat nenumăratele flori ale jefuirii <...>

Lui Mircea, din pricina orgoliului său, leul viteaz⁴⁵ nu i se părea nici cît furnica. El știuse de atacul prințului de Rum⁴⁶ împotriva fărăii sale. Acel șarpe⁴⁷, făcînd eforturi să se bată și să se lupte cu acest dragon⁴⁵, se îngrijise să scoată la iveală oastea fărăii sale. A dat poruncă, zicînd să se adune oricîți luptători și călăreși aleși <există> oriunde în țara Valahiei. Adunîndu-și călăreșii și pedestrașii într-un loc, dîndu-le arme și cele necesare, li umpluse cu arme pe acei rebeli. Pregătînd, aranjînd armele și ustensilele pentru bătălie, legîndu-și alaiul^{47b1s}, desfăcîndu-și sangeacul, stătea gata, pregătît pentru luptă. Stătea, privînd în dreapta și în stînga, supraveghînd drumul, zi și noapte, zicînd să vadă cînd anume se va ivi avangarda oștii — călăuză a victoriei⁴⁸. Într-o dimineață, în zori, acel rătăcit⁴⁷ cu fața neagră a văzut deodată cum, pe cînd zările lumii se albeau cu lumina strălucitoare a dimineții, pămîntul se înnegrea cu spahii sultanului ce colîndă lumea. Oastea⁴⁷, iute precum torentul și umblătoare pe cîmp, revărsîndu-se, venea astfel înct, dacă ar fi întâmpinat-o, <ea trecea mai departe și> își croia drum spre fluviile Nil și Eufrat. Și înnegrea fluviile Amu și Ceyhun⁴⁹.

Distih turcesc al autorului — A umplut⁵⁰ cîmpia. Cu valurile de fier s-a întors la munte.

Cu <acele> cohorte îngrozite, acel brav sililor⁴⁷ s-a zăpăcit. Nu și-a scos din minte uimirea <produsă de> valurile mării. Nu s-a încumetat să iasă din adăpost. Nu și-a încordat arcul strădăniei. A pus cu hotărîre piciorul sirguinței pe locul rivnei. Și a întins gheara luptei, încăierîndu-se și bătîndu-se cu leul cel viteaz⁴⁵ pe cîmpul de luptă. Și a scos gheara bătăliei. Nu s-a încovoiat într-o parte precum șarpele. Nu a dat înapoi precum racul. S-a strecurat înainte precum leopardul, <precum> crocodilul armoniei.

Distih turcesc — Așuțînd gheara luptei, a întins-o. Asupra dușmanului a îndreptat-o.

Ciocnîndu-se <așadar> numeroasele cete ale gaziilor³⁷ curajoși cu ale răzvrătiților și rebelilor îngroziți, bazarul luptei s-a înfierbîntat. Și s-a umplut bolta cerului cu strigătele de sfadă și ceartă <...> Războinicii au însingurat glia. Săgețile, puzderia de săgeți s-au izbit de mulțimea țmensă a săgeților ghiaurilor cu sferșit nenorocit. Cică s-au năpustit vulturii asupra capetelor lor, ca să sfișie țesurile acelor ghiauri necredincioși. În ziua aceea, de dimineață pînă seara, au făcut să răsune bolta cerească de larma neasemuitei bătălii. De la revărsatul zorilor și pînă la vremea amurgului, cetele care au pus în mișcare valurile de săbii s-au zburciomat precum marea. Pînă cînd marginea întinderii cerești a devenit arămie cu purpura înserării, cele două oști neîntorcînd fața⁵¹, luptătorii, nesătui de lupta așternută pe cîmpul <mustînd> de sînge, ci mîncînd săbii și cînepă în loc de carne și piine, dînd din mină în mină, în chip de cupe, căpășini pline cu vinul curat al stîngelui, au încins petrecerea bătăliei, au stat <...> Viețile bravilor <și> vitejilor din cele două părți s-au mistuit în focul bătăliei pline de nenorociri. Într-adevăr, au fost nimiciți mulți ghiauri. Dar și dintre sfojilorii și însoțitorii monarhului lumii⁴⁵ au căzut destul de mulți oameni.

^{44b1s} *Defter* — registru; catastif. Aici, probabil, în sens de „orinduală”.

⁴⁵ Aluzie la sultanul Baiazid I.

⁴⁶ *Şehryâr-ı Rûm* — „monarh (rege) de Rum”, titlu pentru Baiazid I.

⁴⁷ Mircea.

^{47b1s} De la *alay bağlamak* — „a face alai”.

⁴⁸ Oastea otomană.

⁴⁹ Denumiri ale Ozus-ului.

⁵⁰ Este vorba, probabil, de oastea otomană.

Distih al autorului — Au făcut-o pe cîmp. Au luptat vitejește.

Constantin⁵², <unul> dintre serdarii ghiaurilor <ce își închinaseră> sufletul și capul în calea șahului, era dintre căpeteniile supuse ce purtau la brîu sabia slujbei, dintre cei umili <ce își înclinaseră> capul în fața sultanului lumii și care împodobeau, ca pietrele, pămîntul la Pragul din interior — cuib al fericirii⁵³. Era principele țării care, în limba⁵⁴ de acum, este cunoscută bine cu titlul de țara Küstendil⁵⁵. Era <unul> dintre cei curajoși ca leopardul, în zilele de război și bătălie, și <unul> dintre vitejii care, în momentul loviturii de sabie, sînt precum vînătorii de lei. În acea bătălie⁵⁶, aflîndu-se ca „mülâzim-i hassl”⁵⁷ pe lîngă fericita Scară⁵⁸ a celui al cărui loc este soarele⁴⁵, a stat vitejește pe maidanul devotamentului. Și s-a luptat. Scofînd la iveală semnele cinstei și slujirii, s-a străduit pînă cînd a murit. Se dăruise pe bazarul luptei cu vrăjmașii răufăcători. S-a obișnuit să primească admirația, a plecat <...>.

Se arată cum prin măsurile preînțeleptului vizir Ali pașa⁵⁹ a fost desfăcut nodul strădaniei vrăjmașului cu sfîrșit nenorocit. Cum a trecut vremea zilei, a venit seara. Norocosul monarh al universului și-a pus în teacă sabia ce lumea-n foc o înecă <...>

Distih turcesc al autorului — A rămas peste noapte în fața Rum oastea; s-a făcut seară<...>

Cele două oșii s-au despărțit una de alta. Și s-a stîns forcul bătăliei. Crocodilii din Nilul luptei nemaiputînd colinda prin marea încăierării, iar cei ce înfrumusețează petrecerea nemaiputînd fiine pe maidanul bătăliei sfatul de bătaie⁶⁰, neavînd încotro, au amînat pînă dimineața lupta. Bazarul războiului împrăștiîndu-se, s-au dus fiecare la locul său. Luînd însă în seamă condiția prudenței și vigilenței sporite, nu au dus de pe cîmp unelte petrecerii bătăliei. Au stat pînă dimineață, sprijinîndu-se în virful sulitelor. Nu s-au așezat, coborînd <macar timp de> un ceas de pe cai.

Ali pașa, sfetnicul, era vizirul fericitului monarh. Era leul înzestrat cu pricepere în înfruntarea cu dușmanul și în orînduirea bătăliilor. Luînd <o> măsură bătrînească, la miezul nopții, a ajuns cu făclii pe maidanul bătăliei, a văzut: glia era <plină> cu cadavrele celor uciși. Și le-a poruncit slujitorilor și însoțitorilor care erau și ei la fel pe muntele groazei: anume cîți musulmani au pierit, de-i vor găsi, <să-i adune>. La marginea locului bătăliei era o apă curgătoare⁶¹; au cărat <leșurile musulmanilor>, le-au aruncat în apa aceea, le-au făcut nevăzute <...>

Mai apoi s-a făcut dimineață. Adiînd zefirul din zori, facla lunii s-a stîns. A simțit atacul spahiilor din Rum. Și oastea ce împrăstie rugina și-a întors fața⁶².

Distih persan — A tras sabia astrul⁴⁵ norocos al lumii. Oastea ce umblă noaptea și care arde deruta a fost precum acea flacără din pîrjol. Stelele de argint au fost toate ca argintul viu.

Vrăjmașul⁴⁷ care caută ura, mîntîndu-și calul spre <locul de> luptă, și-a desfăcut sangeacurile și și-a legat alaiurile^{47bis}. Copleșînd cu arme numeroasele cete de valahi, a vîit, curgînd precum torentul cu oastea ca marea groazei. A venit la locul unde fusese bătălia. S-a uitat, a văzut. Cîmpul acela era plin, de la un capăt la altul, cu leșuri de ghiauri ticăloși. Pocalul trupului, sfîrtmîndu-se, s-a golit de vinul curat al stîngelui. Locul <unde se finuse> petrecerea luptei era plin⁶³

⁵¹ *Yüz döndürmiyüb* — „nedînd bir cu fugiții”.

⁵² În manuscris: *Kostandil* — probabil, despotul srb Constantin Dragaș.

⁵³ Epitet pentru palatul sultanilor otomani.

⁵⁴ Limba (*turco-osmana*) folosită în vremea cronicarului Ibn Kemal.

⁵⁵ *Küstendil ili* — sangeac în Rumelia.

⁵⁶ Bătălia de la Rovine.

⁵⁷ *Mülâzim-i hass* — în slujba sultanului.

⁵⁸ Aici, Consiliul imperial (al sultanului).

⁵⁹ Ali pașa (Candarlı-zâde), mare vizir (1387—1406).

⁶⁰ *Meclis-i rezm* — Consiliu de război.

⁶¹ În manuscris: *cûy-bâr* — riu (piriu). Aici, probabil, rîul Argeș, menționat în alte cronici turcești.

⁶² În sensul că „a dat bir cu fugiții; a luat-o la sănătoasa”.

⁶³ În manuscris: *bir* („un; singur”) — probabil, în loc de *pür* — „plin; foarte mult”.

cu vajnici beji. Nu se putea desprinde de lângă morții săi, nu se vedea nici un leș de musulman. Sufletul înclinat spre rele al aceluia necredincios a fost cuprins de spaimă și neliniște. S-a schimbat la față. I s-a desfăcut nodul strădaniei și sirguinței. Nu s-a mai înfruntat, pe locul înfruntării, cu vrăjmașul (său din) bătălie, ci a făcut cale întoarsă, a plecat. Potolindu-se vîntul aducător de răutăți al aceluia de joasă speță⁶⁷, s-a stins focul pornirii sale întru bătălie, s-a dus.

Cei mai mulți dintre oștenii islamului, incununați de victorie, fiind vălămași, s-au bătut pînă la ultima suflare. Peste ei s-a așternut pulberea chinurilor bătăliei, și au sfărîmat oglinda strădaniilor lor (...). Au avut norocul ca dușmanul să fie învins și biruit și să i se ia armele și uneltele victoriei (...). Trezind Dunărea în partea de dincoace, teferi și încărecați cu pradă, s-au bucurat din plin de prăzile aduse. Oștii biruitoare i s-a dat învoire. (Oștenii) au ajuns la locurile lor. S-au odihnit. Și-au găsit tihna. Preafericitul monarh s-a întors la casa împărăției sale.

În iarna aceea, stînd la Edirne, s-a îngrijit de arme, pentru ca, în timpul verii, să treacă iarăși în Valahia.

Distih turcesc al autorului — În fara Valahiei vestea aceea a sosit. Pe-a dușmanului inimă a răvășit.

Acel răutăcios⁶⁷ a știut că, de această dată, nu mai are forță întru împotrivire, că nu mai are puterea de a se înfrunța cu adversarul în judecătoria bătăliei. Pornind, în silă⁶⁸, pe drumul împăciuirii, neluînd în seamă și neaflînd pofta nebună a rălăcirii, s-a luat după călăuza rașunii. Și-a dat seama că (el) șarpele nu-i în stare să se înfrunte cu șoptira uriașă. A vopsit tabloul revolvei desenat pe tăblia inimii cu patima răzvrătirii. Intrînd pe calea supunerii față de monarhul⁶⁹ purtător de coroană, dînd haraciul vilaietului⁶⁵ aflat sub ocîrmuirea lui, s-a însărcinat să trimită, în întregime, fără scuze și pretexte, an de an, la Vistieria imperială, acel venit fixat⁶⁹. Conformîndu-se poruncilor sosite de la Divanul — semn al cerului⁶⁷, a ascultat — cu urechea aplecării — de orice fel de ordin (i)-a fost (dat).

Distih turcesc al autorului — A devenit ascultător, supus față de firmanul șahului. A primit să fie slujitor al pađșahului.

La vremea făgăduită, luînd haraciul pomenit⁶⁸, venind la Pragul sultanului — refugiu al lumii⁶⁹, și-a înclinat fruntea pînă la pămînt, asemenea nenumăratelor umbre, la Curtea — îndoielă a cerului⁶⁹, unde se înalță soarele sferei celeste a fericirii, și a fost onorat cu onoarea sărutării pămîntului. Avînd parte ca asupra-i să se îndrepte privirea cu semnele îngăduinței, sufletul fiindu-i înțeles cu bucuria ochiului plin de bunăvoință, iar purtarea fiindu-i plăcută, a fost onorat cu roba⁷⁰ stimei a Măriei sale pađșahul Curții califatului⁷¹ și, cu a măreției⁷² coroană, și-a

⁶⁴ *Nâ-çâr* — „a nu (mai) avea încotro”.

⁶⁵ *Vilâyet* — provincie (cea mai mare unitate teritorial-administrativă) din Imperiul otoman; sinonim cu *eyalet*. Termen uzitat frecvent în documentele oficiale turcești (mai cu seamă, în cele din sec. XVI—XVII), cu privire la țările române.

⁶⁶ *Mâl-ı maktû'* — banii pentru haraci (tribut).

⁶⁷ *Divanul imperial*, unde se discutau toate poruncile emise în numele sultanului, în legătură cu diverse probleme.

⁶⁸ *Harâc-ı ma'hûd* — expresie ce are și sensul de „haraciul în privința căruia s-a făcut înțelegere/ s-a luat angajamentul de a fi plătit”.

⁶⁹ Reședința sultanului; capitala Imperiului otoman: în acea vreme — *Edirne* (Adrianopol) și, deopotrivă, *Brusa* (Bursa).

⁷⁰ *Hi'lat* — de fapt, *caștanul* oferit, în mod obișnuit, de sultanii otomani înalților demnitari ai Porții, precum și domnilor români.

⁷¹ *Califat (Hilâfet)* — denumirea imperiului arab după moartea profetului Muhammed; titlul de *calif* (urmaș al profetului), deținut de sultanii otomani, începînd cu Selim I, după cucerirea Egiptului (1517). În cazul de față, expresia respectivă denotă faptul că Ibn Kemal, asemenea altor cronicari otomani, apreciază, prin prisma realităților din vremea lor, evenimentele și situațiile pe care nu le-au cunoscut nemijlocit.

⁷² *Izzet* — ceea ce mai înseamnă: „putere, forță; respect; demnitate”.

aflat respectul printre cei de o seamă cu el. Nu a mai scos la iveală alte semne ale hainiei față de sultanul lumii. Nu s-a mai luat încă o dată după părtașii la revoltă, nu a mai apucat calea răzmeriței. S-a îndreptat întotdeauna către drumul supunerii. Țara²⁴ lui, traiul lui fiind < > visterie, a avut parte de a țihnei visterie).

În capitolul imediat următor, Ibn Kemal relatează despre „stricarea păcii” de către beiful Karaman-oğlu Alâeddin din Anatolia și despre plecarea sultanului Baiazid I împotriva acestuia⁷³. Sultanul era în drum spre Kastamonu când, aflând despre incursiunea lui Mircea la sudul Dunării, fusese nevoit să își întrerupă marșul și să inițieze apoi cunoscuta campanie de pedepsire a Țării Românești. Profitând de acest fapt, beiful Karaman-oğlu Alâeddin devastă Anatolia, făcând prizonier pe beilerbeiful provinciei respective, emirul Timurtaş; el, care era un „rău intenționat” (*bed-güman*), fu cuprins de „fumul cămței” (*dûd-i nedâmet*) când află că sultanul „s-a întors învingător și biruitor din expediția împotriva Valahiei” (*...Eflâk seferinden kahir u zâfir döndüğün işidecek...*)⁷⁴.

Sultanul a putut să se consacre întru totul, luptei împotriva „caramanli-ilor” (*Karamanlılar*), de abia după concilierea cu domnul Țării Românești, anume: „după ce fiind stinse scînteile răutății rebelilor din Valahia, a fost înlăturată opoziția și împotrivirea beifului lor” (*Eflâk âkkârlarının şerer-i şerri muntaflı olub beğlerinin hilâf u şikâki müntefi oldukdan sonra...*)⁷⁵

Cucerirea ținutului Karaman și înglobarea acestuia în „țara lui Osman” (*memleket-i Osman*), adică în Imperiul otoman, s-au întimplat, potrivit relatării lui Ibn Kemal, în „lunile anului șapte sute nouăzeci și cinci” (*sene hams ve tis'in ve seb' mie şühârında*)⁷⁶. În anul 796 H (= 6 noiembrie 1393—26 octombrie 1394) este cucerit ținutul Tîrhala⁷⁷. În perioada respectivă începe pregătirea campaniei împotriva regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, descrisă pe larg în cronica lui Ibn Kemal⁷⁸ și al cărei epilog a fost, precum se știe, bătălia de la Nicopol. Această luptă, la care a participat și Mircea — despre care însă cronicarul otoman nu pomeniște nimic — ar fi avut loc în anul 797 H (= 27 octombrie 1394—15 octombrie 1395)⁷⁹. Oricum, a avut un ecou deosebit: „...despre pomenitul război s-a aflat în Arabia și în Persia și în toate părțile lumii. S-a întimplat în lunile fericitului an șapte sute nouăzeci și șapte” (*...mezkr gazâ ki Arab'da ve Acem'de etraf ü eknâf-i âlemde şâyi' oldı. Am-ı ferruh-encâm seb' ve tis'in ve seb' mie şühârında vâki' oldı*)⁸⁰. Ulterior, în cursul aceleiași an, sultanul a întreprins o nouă expediție, de această dată, pentru cucerirea Ungariei⁸¹. Învins, regele „a intrat pe calea ascultării și supunerii”, a încheiat pacea (*akd-i ahd*) cu sultanul și a acceptat să își pună țara sub incidența legii islamice: „...acel nenorocit (= Sigismund de Luxemburg), cu sufletul înclinat spre rele, a fost de acord ca, în vialetul Ungariei, să se așeze cadii⁸² în diferite locuri” (*...ol menhûs bed-siyret râzı oldı ki vilâyet-i Ūngürüs'de yer yer kadılar oturalar*)⁸³.

Sursele folosite de Ibn Kemal sînt necunoscute⁸⁴. Pasajele rediate mai sus — marcate uneori, din lipsă de spațiu, prin puncte de suspensie (omisiunile nu vizează decît propoziții/fraze fără importanță sub aspectul informațiilor) — sînt ilustrative, credem, în privința sti-

⁷³ Rola 57, c. 39 (f. 74).

⁷⁴ *Ibidem*, c. 40 (f. 75).

⁷⁵ *Ibidem*, c. 40 (f. 76).

⁷⁶ *Ibidem*, c. 45 (f. 86). Anul 795 H = 17 noiembrie 1392 — 5 noiembrie 1393.

⁷⁷ *Ibidem*, c. 61 (f. 118).

⁷⁸ *Ibidem*, c. 65—71 (f. 124—138).

⁷⁹ *Ibidem*, c. 71 (f. 138).

⁸⁰ *Ibidem*, loc. cit.

⁸¹ *Ibidem*, c. 73 (f. 142).

⁸² *Kadı* — judecător musulman.

⁸³ Rola 57, c. 75 (f. 146).

⁸⁴ Cf. Aurel Decel, *op. cit.*, p. 145 (nota 4).

lului cronicarului otoman, a „manierei sale de lucru”. Rindurile de față avind un *caracter strict informativ*, comentariile asupra datelor consemnate de Ibn Kemal nu își au rostul aici. Totuși, subliniem că „istoria” lui Ibn Kemal prezintă similitudini frapante cu „cronica” lui Oruç bin Adil — în ceea ce privește unele aspecte ale bătăliei de la Rovine⁸⁵, după cum detaliile referitoare la „închinarea” lui Mircea față de sultanul Baiazid I (mai puțin sosirea sa la Poartă) par a fi o prelucrare a știrilor pe aceeași temă aflate în opera lui Idris Bitlisi⁸⁶. De asemenea, rezultă limpede, din cronica lui Ibn Kemal, că declanșarea, desfășurarea și epilogul campaniei lui Baiazid I împotriva Țării Românești se încadrează în tripticul cronologic: *primăvară-vară-iarnă*. Este vorba — știm acum cu mai multă certitudine — de anul 1395. Amănunțele respective pot fi luate în calcul pentru datarea bătăliei de la Rovine: „17 mai 1395”⁸⁷ ori „spre sfârșitul verii sau în toamna lui 1395”⁸⁸. Relevăm, în acest context, informația cu privire la *Konstandil* (mai mult decât probabil, despotul sârb *Constantin Dragaș*) — informația *unică*, deocamdată, în istoriografia otomană. Oricum, deși victoria românească în bătălia respectivă nu este recunoscută ca atare, anumite nuanțe stilistice ale cronicii lui Ibn Kemal o confirmă, de fapt. În acest sens, grăitoare sînt: caracterizarea oscilantă a lui Mircea — totuși, cu evidențierea meritelor sale de mare om politic și comandant suprem; descrierea propriu-zisă a confruntării armate de pe teritoriul Țării Românești și, implicit, recunoașterea părăsirii grabnice a acestuia de către oastea condusă de sultan, după o luptă care a durat, în fond, numai o zi (pasajele reproduse, aici, cu privire la expedițiile otomane — în alte locuri decât Țara Românească — sînt sugestive!); consemnarea aluzivă, printre rinduri, a faptului că sultanul s-a întors „biruitor” din „țara Valahiei”.

Cît privește informațiile legate de momentul supunerii Țării Românești la plata hărăciului și al încheierii păcii între români și otomani — probleme care au suscitat și suscită interesul istoriografiei noastre, clarificări importante în acest sens aducîndu-se de curînd⁸⁹ — apreciem, totuși, că afirmațiile de genul celor făcute de Ibn Kemal și de alți cronicari otomani, izvorîsc, poate, din realități⁹⁰ pe care ei le-au constatat la vremea lor în privința relațiilor româno-otomane. Desigur, nu excludem posibilitatea pe care cronicarii respectivi o vor fi avut de a se „documenta” după surse astăzi inaccesibile, astfel că aspecte asupra cărora noi punem semne de întrebare — tocmai din lipsa unor informații sigure — lor să li se fi părut plauzibile.

În absența documentelor turcești, de arhivă, cronicile turco-osmane rămîn, deocamdată, singurele surse pe baza cărora putem cunoaște, în profunzime, optica otomanilor asupra domniei de excepție a lui Mircea cel Mare. Și dacă, de regulă, cronicarii otomani sînt subiectivi — precum Ibn Kemal — în aprecierile formulate la adresa lui Mircea și a faptelor sale, este totuși de domeniul adevărului faptul că personalitatea domnitorului român le apare, peste timp, în toată mărirea ei, nelatinată, confirmată și de afirmațiile lor, ale unor oameni care au sesizat-o ca impregnînd natura — și aceasta, de excepție — a raporturilor româno-otomane din vremea lor.

R E S U M É

Les chroniques turco-ottomanes sont aujourd'hui très bien connues aux historiens roumains. Les informations offertes par ces sources narratives attestent le fait que toute une

⁸⁵ *Vezi Cronici turcești...*, I, *op. cit.*, p. 49.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 158.

⁸⁷ Alexandru A. Diță, *600 de ani de la urcarea pe tron a domnitorului Mircea cel Mare...*, *op. cit.*, p. 26.

⁸⁸ Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 17.

⁸⁹ Mihai Maxim, *Din istoria relațiilor româno-otomane — „capitulațiile”, în „Anale-istorie”, nr. 6, 1982, p. 34—68.*

⁹⁰ *Vezi, de pildă, nota 71.*

série de principes et normes à caractère politico-juridique valables pour les relations roumaino-ottomanes dans leur entière évolution a été établie pendant le règne de Mircea le Grand en Valachie (1386 — 1418).

L'auteur reproduit, traduits en roumain et en translittération, quelques fragments de l'œuvre de Şemseddin Ahmed bin Süleyman Kemal Paşa-zâde, ou Ibn Kemal (m. 1535), intitulée : *Tevarih-i Al-i Osman* (*Histoires de la dynastie ottomane*). Les fragments en question se trouvent dans le volume concernant le règne de Bayezid I Ildirim — manuscrit gardé par la *Millet Kütüphanesi* (la Bibliothèque Millet) d'Istamboul, fonds *Ali Emiri (Tarih)* no. 27. La même période est traitée aussi dans deux autres manuscrits de la chronique mentionnée (*Millet Kütüphanesi, Ali Emiri no. 30; Nuru'osmaniye Kütüphanesi no. 3078*).

La chronique d'Ibn Kemal contient des détails significatifs sur certains événements qui marquèrent l'évolution des relations roumaino-ottomanes : l'incursion de Firuz Bey au Nord du Danube (1390—1391) ; l'expédition organisée par Mircea contre les akindjis de Karinovasi (1393) ; l'invasion ottomane en Valachie et la bataille de Rovine (1395).

P R É C I S

The Turkish-Ottoman chronicles are, now, well-known to the Romanian historiography. The information offered by these narrative sources attest the fact that during Mircea the Great's reign in Wallachia (1386—1418) a lot of politico-juridical principles and rules valid for the whole development of the Romanian-Ottoman relationship were set up.

The author gives — in Romanian translation and by transliteration — some passages from the works of Şemseddin Ahmed bin Süleyman Kemal Paşa-zâde or Ibn Kemal (d. 1535), entitled : *Tevarih-i Al-i Osman* (the Histories of the Ottoman dynasty). The respective fragments belong to the volume concerning Bayezid I Ieldirim's reign — manuscript that is kept at *Millet Kütüphanesi* (Millet Library) in Istanbul, in the fonds *Ali Emiri (Tarih)* no. 27. The same period is also treated in other two manuscripts of the above mentioned chronicle (*Millet Kütüphanesi, Ali Emiri no. 30; Nuru'osmaniye Kütüphanesi no. 3078*).

Ibn Kemal's chronicle includes significant details relating to some events that have marked the development of the Romanian-Ottoman relationship i.e. : Firuz Bey's incursion to the north of the Danube (1390—1391) ; Mircea's expedition against the *akingis* of Karinovasi (1393) ; the Ottoman invasion in Wallachia and the battle of Rovine (1395).